

Medicinsk och kirurgisk gastroenterologi – två centrala specialiteter med stor gemensam kontaktyta

CAMILLA BÖCKELMAN OCH CLAS-GÖRAN AF BJÖRKESTEN

Temanumret medicinsk och kirurgisk gastroenterologi är det första numret av Finska Läkarsällskapets Handlingar som specifikt fokuserar på sjukdomar i matsmältningsorganen. Detta kan te sig något överraskande med tanke på hur många nummer av tidskriften som hunnit ges ut och hur vanligt förekommande olika åkommor i mag-tarmkanalen varit under historiens gång. Ett nummer med detta tema skulle dock ha kunnat se mycket annorlunda ut om det hade kommit ut tidigare, med tanke på både val av sjukdomsrubriker och terapeutiska infallsvinklar. Epidemiologin inom det gastroenterologiska sjukdomsspektret har nämligen förändrats betydligt redan under loppet av de senaste decennierna. Vi lever i en mycket annorlunda miljö än för trettio år sedan, med andra kostvanor, hygienrutiner, boendemiljöer och arbetsuppgifter. Alla dessa faktorer ser ut att spela en mycket större patofysiologisk roll än vi någonsin kunnat föreställa oss. Trots att vi i allmänhet är mycket medvetna om vikten (!) av hälsosamma levnadsvanor är över två tredjedelar av alla kvinnor över 30 år och närmare tre fjärdedelar av alla män över 30 år i vårt land överviktiga, och det är tyvärr svårt att föreställa sig en nära förestående förändring i denna ständigt stigande trend. Artikeln om fettlever belyser detta ytterst omfattande folkhälsoproblem ur en hepatologisk synvinkel.

Även inflammatorisk tarmsjukdom kan idag med rätta klassas som en folksjukdom. Enligt

statistik från FPA var nästan 58 000 personer, det vill säga över en procent av befolkningen, berättigade till specialersättning för läkemedelsbehandling av dessa sjukdomar vid utgången av 2022. För jämförelsens skull kan det nämnas att siffran 1986 var dryga 3 000 personer. Förändrade levnadsvanor anses även här ligga bakom den nästan osannolika stigande trenden. Ribban för behandlingsmålen vid inflammatorisk tarmsjukdom har under de senaste femton åren höjts allteftersom effektivare medicinering i form av biologiska och småmolekylära läkemedel utvecklats. Trots detta är dagens läkemedel mot inflammatorisk tarmsjukdom fortfarande långt ifrån fullständiga, vilket ställer höga krav på planeringen av behandlingen för en så effektiv individanpassning som möjligt.

Celiaki är en annan, kanske något försummad folksjukdom som förekommer hos uppskattningsvis två procent av den finska befolkningen. Eftersom endast en dryg tredjedel av dessa har en fastställd diagnos, finns det fortfarande ett stort behov för effektivare diagnostik. Livslång eliminering av gluten i kosten är essentiellt men det forsкас även aktivt i flera läkemedelsbehandlingar.

I motsats till de tidigare nämnda stora folkhälsoutmaningarna inom gastroenterologin beskriver artikeln om behandling av hepatit C en riktig framgångssaga. Sjukdomen, som obehandlad kan leda till cirros hos upp till 30 procent av patienterna och ännu för tio år sedan behandlades med

dåligt tolererad och ineffektiv medicinering, har i och med framgångsrik läkemedelsutveckling under de senaste åren blivit möjlig att bota utan knappt några biverkningar alls!

Tarmmikrobiomet är en oerhört fascinerande helhet. Antalet existerande mikroorganismer i tarmen har uppskattats överskrida människokroppens totala mängd egna celler, och det komplexa förhållandet mellan tarmmikrobiomet och värdorganismen är mycket svårt att greppa. Hur som helst ter det sig relativt klart att en utarmning av tarmmikrobiomet verkar spela en central roll i patogenesen av flera sjukdomstillstånd. Trots att de etablerade indikationerna för manipulering av tarmmikrobiomet med hjälp av fekal transplantation än så länge är begränsade kan man anta att vi får se fler indikationer i framtiden.

Tack vare utvecklad diagnostik av appendicit med klinisk poängsättning av symtom och inflammationsvärden har andelen operationer av misstänkt appendicit, som trots allt visar sig vara icke-inflammerad, minskat betydligt. Även behovet av bildundersökningar har minskat när diagnostiken styrs av den kliniska poängsättningen, vilket försnabbar handläggningen. Idag rekommenderas fortfarande primärt operation eftersom kunskapen om vilka patienter som får en komplikation fortfarande är otillräcklig. Proktologiska besvär är också mycket vanliga och därför diskuterar vi i detta temanummer

handläggningen av några av dem. Läkare i primärvården är i en nyckelposition när det gäller den initiala diagnostiken och behandlingen av dessa vanliga proktologiska besvär.

Var tredje finländare insjuknar i cancer men tack vare både screeningsprogram och bättre behandling överlever två tredjedelar. Det blir därmed allt viktigare att lägga fokus på livskvaliteten efter behandling för cancer. Såväl kirurgisk behandling som strålning och kemoterapi påverkar många centrala kroppsfunktioner, men långtidsuppföljning av patienter med kolorektal cancer visar att majoriteten upplever god livskvalitet. För pankreascancer är överlevnaden tyvärr fortfarande mycket dålig eftersom diagnosen i många fall ställs i ett alltför sent skede när sjukdomen redan är spridd. För 10–15 procent är dock radikal kirurgi, ibland kombinerad med neoadjuvant terapi, möjlig.

Samarbetet dels mellan specialiteterna medicinsk och kirurgisk gastroenterologi, dels med andra specialiteter såsom framför allt radiologi, patologi och onkologi är centralt för en multidisciplinär helhetsbedömning. Magproblem berör oss alla tidvis på det personliga planet men mycket sannolikt även på det professionella planet. Vi hoppas du har stor behållning av att läsa numret. Åtminstone vi specialredaktörer hade stort utbyte av att planera numret tillsammans – ett samarbete våra specialiteter emellan vi också värdesätter högt i kliniken.